

Rozhovor muže s vlastní duší

Toto dílo představuje fiktivní dialog především o smyslu života pozemského i posmrtného a o významu složitých pohřebních příprav mezi hloubavým vypravěčem a jeho vlastní duší (egyptsky *ba*), která je personifikací tělesných a duševních sil zemřelého. Podle víry Egyptanů žije duše teprve po smrti člověka plným životem, pokud proběhly nezbytné pohřební rituály spojené s obětováním. Teprve poté je duše schopna jíst, pít, milovat, volně se pohybovat na onom světě, projíždět v Reově bárce oblohou, osvěžovat se pod stromy v zahradě u hrobky, vracet se do neporušeného mumifikovaného těla nebo se vznášet v podobě ptáka s lidskou hlavou. Začátek textu je sice ztracený, ale poslední tři řeči vypravěče a odpovědi jeho duše se zachovaly úplně, takže jsme schopni textu porozumět.

V rozhovoru zastávají oba partneři - muž a jeho duše odlišné názory na život na tomto i onom světě. Tyto odlišné názory a stanoviska jistě odrážejí přemítání a dokonce i pochyby o smyslu života, které s sebou přinesla duchovní krize 1. přechodného období, kdy byla v samých kořenech otřesena a zpochybněna nejegyptštější víra v život a zvláště v posmrtnou existenci. Znavený a znechucený muž přemítá o základních hodnotách a lidských vlastnostech. Zoufá si nad neutěšenými poměry v zemi, zkaženými lidmi a krátkým životem, který postrádá smyslu. Jeho touhou je smrt a východiskem život na onom světě, v nějž skládá své naděje (toto působivě líčí čtyři básně tvořící mužovu závěrečnou řeč). Naproti tomu duše obhajuje tento život a nabádá muže, aby navzdory všemu plodně trávil čas a nepomýšlel na odchod z tohoto světa a na pohřeb. Duše toto vyjadřuje ve dvou podobenstvích (ve své předposlední řeči). V prvním muže vyzývá, aby zbytečně neztrácel čas na nesprávném místě; zároveň zdůrazňuje cenu života (je třeba využít života, kterého se člověku dostalo jako nejvyššího daru od boha). Ve druhém podobenství poukazuje na nutnost být neustále při smyslech. Je zbytečné zoufat a dožadovat se něčeho, co život není s to poskytnout. Muž se má spokojit s životem, jaký je. Přitom každý život stojí za to a je neopakovatelný. Pokud jde o život na onom světě, duše pochybuje o nutnosti dosud zcela nezbytných rituálů balzamování, otvírání úst, očištění a pohřbu (srovnej myšlenku úplného zničení těla spaláním v první mužově řeči). Muž naopak chce čekat až na přirozenou smrt především proto, aby mohly být splněny veškeré kultovní povinnosti, které jsou podmínkou další existence na onom světě. Protikladné názory partnerů rozhovoru nakonec ústí v kompromisní řešení, obsažené v poslední řeči duše, kdy tato nabádá ke klidnému

prožívání života na tomto světě, potvrzuje nutnost pohřebních zvyků (konkrétně zmiňuje obětování) zaručujících posmrtný život a přesvědčuje o společném soužití a totožném cíli muže i sebe. Slibuje, že mrtvého neopustí a že se pravidelně bude spojovat s jeho věčným zářícím tělem.

V Rozhovoru muže s vlastní duší jsou poprvé vyjádřeny pochyby o smyslu pohřbu a zádušního kultu a zároveň vysloveny výzvy k užívání života (nejstarší *carpe diem*). Hlavním cílem rozhovoru je zodpovědět přístupnou formou zásadní filozofické otázky, které byly vysoce aktuální v době na konci 1. přechodného období (kolem roku 2100 př. Kr.), kdy byla silně ořesena ortodoxní víra a poprvé se objevily rozpory mezi ní a hédonistickými tendencemi.

Text rozhovoru je zaznamenán hieratickým písmem na papýru berlínského muzea č. 3024 z doby okolo poloviny 12. dynastie (1900 př. Kr.). Dílo ovšem vzniklo o něco dříve. Základní vydání textu jsou: A. Erman, *Gespräch eines Lebensmüden mit seiner Seele*, Berlin 1896; W. Barta, *Das Gespräch eines Mannes mit seinem Ba*, Berlin 1969; H. Goedicke, *The Report about the Dispute of a Man with His Ba*, Baltimore 1970. Do češtiny byl rozhovor přeložen čtyřikrát: F. Lexa, „Staroegyptská rozmluva člověka odhodlávajícího se k sebevraždě s jeho duší“, *Topičův sborník*, roč. 9 (1922), s. 357 - 371; F. Lexa, *Beletristická literatura staroegyptská*, Kladno 1923, s. 153 - 161; F. Lexa, *Výbor ze starší literatury egyptské*, Praha 1947, s. 68 - 75; B. Vachala, „Staroegyptský Rozhovor muže s jeho duší“, *Nový Orient*, roč. 37 (1982), s. 281 - 283.

- (1) „... abyste řekli ... Jejich (jazyky) se nemohou ptát, neboť překrucování ... odměny. Jejich jazyky se nemohou ptát.“
Otevřel jsem na svou duši ústa, abych odpověděl na
- (5) to, co řekla: „Je toho dnes na mne příliš, když ani má duše se mnou nerozmlouvá. Je to vskutku velmi přehnané, jako bych ani nebyl brán na vědomí. Kéž se má duše nevzdaluje, aby si mě mohla s ohledem na toto povšimnout ... zaplete se v mém těle jako síť (spletená) z provazů,
- (10) ale nepodaří se jí uniknout před strastiplným dnem. Hledte, má duše mě klame, protože ji neposlouchám! Strhává mě k smrti, ještě dříve než k ní dospěji; předhazuje ohni, aby mě spálil. Ale netrápí se (?) ... Přistoupí ke mně ve strastiplném dni a bude stát na oné straně jako
- (15) chvalořečník. Taková je ta, která vychází, aby (člověku) mohla posloužit! Ó má duše - příliš omezená, než aby mi usnadnila bídu v životě a ještě mě odrazující od smrti, dříve než k ní dospěji -, zpříjemni mi západní říši /1/! Nebo je to problém? Život je pomíjivý a i stromy padají.
- (20) Rozdupej zlo, jinak mé trápení potrvá. Kéž mě soudí Thovt, který uspokojuje bohy! Kéž mě chrání Chons /2/, který zapisuje pravdivě! Kéž slyší můj nárek Re, který velí sluneční bárce! Kéž mě chrání ve Svaté síni Isdes /3/, neboť těžké je strádání, jež mě zavaluje! Je příjemné, když bohové

- (25) ochraňují tajemství mého těla /4/!"
 (Pokud jde o to,) co mi řekla má duše: „Což nejsi muž? Vždyť jsi opravdu naživu, ale jak toho využíváš? A přesto toužíš po životě jako pán (oplývající) bohatstvím!"
 Řekl jsem: „Neodešel jsem, ačkoli bohatství je to tam.
- (30) Ty si sice můžeš odskočit, ale nikdo se o tebe nepostará. Každý lupič říká: „Zmocním se tě!" a potom budeš mrtvá a bude žít jen tvé jméno. Onen (svět) je srdci přitažlivým místem odpočinku. Západní říše je místem pobytu, kam směřuje ... Jestliže mě má duše, ten opuštěný (bratr),
- (35) poslechne a její srdce bude při mně, bude šťastná, neboť já zapříčiním, že dosáhne západní říše jako ten, který je ve své pyramidě, poté co se jeho pohřbu zúčastnil ten, který ho přežil. Vytvořím úkryt pro tvé ostatky, takže učiníš jinou duši závistivou při (jejím) znavení. Vytvořím úkryt
- (40) pro toho, kdo není chladný, takže učiníš závistivou jinou duši, která je horká (a která říká: „Chci pít vířící se vodu!" Navrším stonky, takže učiníš závistivou jinou duši, která je hladová. Avšak jestliže mě budeš takto odrazovat od smrti, nenalezneš cestu ke spočinutí v západní
- (45) říši. Buď svolná, má duše, můj bratře, s tím, co se stane. Dědic, který bude obětovat a stát u hrobu v den pohřbu, bude jistě toužit po lůžku v pohřebišti /5/."
- Má duše otevřela na mne ústa, aby odpověděla na to, co jsem řekl: „Jestliže pomýšlíš na pohřeb, je to srdcervoucí.
- (50) Je to vyvolávání pláče zarmucováním člověka. Je to odvádění člověka z jeho domu uvržením do pohoří /6/. Potom už nikdy nevystoupíš, abys spatřil slunce. Ti, kteří stavěli ze žuly, vybudovali síně v krásných a dobře vypracovaných pyramidách. Jakmile se však stavitelé stali bohy /7/, jejich
- (55) obětní stoly zůstaly prázdné, právě tak jako těch ubohých, kteří zemřeli na břehu řeky, aniž měli někoho, kdo by je přežil /8/. Přitom vlny si stejně jako slunce berou svou daň; (nyní) k nim promlouvají jen ryby (zdržující se) u břehu. Poslechni mě! Hle, pro lidi je dobré, aby poslechl! Říd' se
- (60) krásným dnem a zapomeň na starost!
 Když prostý muž obdělal svůj pozemek, shromáždil část úrody určenou pro loď rezidence /9/. Vyčkával, až popluje, a zúčtování se dostavilo. Ačkoli viděl, že přichází tma se severním větrem, stále měl na paměti loď. A slunce zapadlo
- (65) a opět vyšlo. Mezitím jeho žena a děti zahynuly u jezera zamořeného v noci krokodýly. Nakonec se posadil a křičel: „Nepláči pro onu matku, která se již nevrátí ze západní říše na zemi; spíše truchlím nad jejími dětmi zničenými v zárodku, které pohlédly do tváře krokodýlího boha /10/
- (70) ještě dříve než žily."

Prostý muž požádal o vydatné jídlo, ale jeho žena mu řekla:
„Bude až k večeři.“ A on si vyšel zanádat;
po chvíli se vrátil domů a řádl jako opice. Jeho žena s ním však
mluvila rozumně, ale on ji neposlouchal. Zanádal si
(75) a zbavil se posedlosti.“

Otevřel jsem na svou duši ústa, abych odpověděl na to,
co řekla:

„Hle, mé jméno je kvůli tobě ohavné!
Hle, ohavnější než zápach ptačího trusu
(80) v letním dni, kdy je horko!

Hle, mé jméno je kvůli tobě ohavné!
Hle, (ohavnější než) ulovená ryba
v den vylovení, kdy je horko!

Hle, mé jméno je kvůli tobě ohavné!
(85) Hle, ohavnější než zápach kachen (?),
než rákosová houština plná vodního ptactva!

Hle, mé jméno je kvůli tobě ohavné!
Hle, ohavnější než zápach rybářů,
než močálové zátoky, kde lovili!

(90) Hle, mé jméno je kvůli tobě ohavné!
Hle, ohavnější než zápach krokodýlů,
než posezení na březích plných krokodýlů!

Hle, mé jméno je kvůli tobě ohavné!
(95) Hle, ohavnější než žena,
o níž se lže manželovi!

Hle, mé jméno je kvůli tobě ohavné!
Hle, ohavnější než odvážný hoch,
o němž se říká: „Patří tomu, kterého nenávidí /11/!“

Hle, mé jméno je kvůli tobě ohavné!
(100) Hle, (ohavnější než) břeh patřící krokodýlu,
kterého za zády proklínají a haní!

S kým jen dnes promluvíím?
Bratři jsou zlí
a dnešní přátelé nevlídní.

(105) S kým jen dnes promluvíím?
Srdce jsou závistivá
a každý loupí majetek svého bratra.

- (S kým jen dnes promluvíme?)
Laskavost zmizela
(110) a násilí zachvacuje každého.
- S kým jen dnes promluvíme?
Lidé se spokojili se zlem
a dobro se všude opomíjí.
- S kým jen dnes promluvíme?
(115) Ten, který by svým špatným činem měl člověka pobouřit,
vyvolá hanebným zločinem u každého jen smích.
- S kým jen dnes promluvíme?
Lidé okrádají
a každý olupuje svého bratra.
- (120) S kým jen dnes promluvíme?
Zločinec je důvěrným přítelem
a bratr, s nímž člověk dosud spolupracoval, se stal
nepřítelem.
- S kým jen dnes promluvíme?
Nikdo si nevzpomene na minulost
(125) a nikdo už nepomůže tomu, jenž kdysi činil dobro.
- S kým jen dnes promluvíme?
Tváře jsou odvráceny
a každý úkosem hledí na své bratry.
- S kým jen dnes promluvíme?
(130) Neexistují spravedliví lidé
a země je ponechána těm, kteří páchají zlo.
- S kým jen dnes promluvíme?
Je nedostatek důvěrných přátel
a lidé se uchylují k neznámému, aby si mu postěžovali.
- (135) S kým jen dnes promluvíme?
Není spokojeného člověka
a toho, který s ním kdysi krácel, už také ne.
- S kým jen dnes promluvíme?
Zmocnilo se mě soužení,
(140) neboť se (mi) nedostává důvěrného přítele.
- S kým jen dnes promluvíme?

Bezpráví, které obchází zemí,
je bezmezná.

(145) Smrt stojí dnes přede mnou!
(jako) uzdravení pro nemocného,
jako vyjítí přede dveře po zatčení.

Smrt stojí dnes přede mnou!
Jako vůně myrhy,
jako posezení pod plachtou ve větrném dni.

(150) Smrt stojí dnes přede mnou!
Jako vůně lotosů,
jako posezení na břehu Opilosti.

Smrt stojí dnes přede mnou!
Jako cesta svlažená deštěm,
(155) jako mužův návrat domů z výpravy.

Smrt stojí dnes přede mnou!
Jako když se vyjasní,
jako když člověk objeví něco, co dosud nevěděl.

(160) Smrt stojí dnes přede mnou!
Jako když muž touží spatřit domov,
poté co strávil mnoho let v zajetí.

A vskutku, zemřelý bude žijícím bohem
trestajícím hříchy toho, kdo se jich dopouští!

(165) A vskutku, zemřelý bude stát ve sluneční bádce
a nechá rozdělovat tam vybrané dary chrámům!

A vskutku, zemřelý bude znalcem,
jemuž nebudou bránit, aby se obracel na Rea, když mluví!"

(170) (Pokud jde o to,) co mi řekla má duše: „Dej nářek na kolíček /12/
můj druhu a a bratře! Obětuj v nádobě s plamenem /13/
a lpi na životu, jak říkáš. Miluj mě zde,
poté co jsi zavrhl západní říši! Avšak přej si, abys dosáhl
západní říše, až se tvé tělo dotkne země /14/
A já se snesu (na tvou hrobku), až budeš unavený /15/.
A tak budeme mít společný přístav!"

-
- /1/ Tj. ulehčí mi smrt.
/2/ Měsíční božstvo zobrazované v lidské podobě.
/3/ Bůh západní říše a soudce mrtvých. Býval ztotožňován s Thovtem.
/4/ Tj. mé myšlenky.
/5/ Tj. bude chtít neustále být v pohřebišti a plnit své povinnosti.
/6/ „Pohoří“ - pohřebiště.
/7/ Tj. zemřeli.
/8/ A tedy zajistil jim pohřeb.
/9/ „Částí úrody“ se míní odváděná daň a „lodí rezidence“ loď svázející obilnou daň do sídelního města.

/10/ Tj. do tváře smrti.
/11/ „Patří tomu, kterého nenávidí“ - nemanželské dítě.
/12/ Tj. zanech nátku.
/13/ Tj. vykonej zápalnou oběť.
/14/ Tj. až zemřeš.
/15/ „Unavený“ - mrtvý.